

กิจกรรมศิลปะสำหรับเด็กส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ Art Activity for Children Enhance Creative Thinking

สมชาย พรหมสุวรรณ*

Somchai Promsuwan**

รับบทความ: 20 กันยายน 2565 / แก้ไขบทความ: 31 ตุลาคม 2565 / ตอรับการตีพิมพ์: 7 พฤศจิกายน 2565

บทคัดย่อ

เป็นที่ยอมรับกันว่าความคิดสร้างสรรค์เป็นสิ่งสำคัญที่มนุษย์ควรมี นักจิตวิทยาหลายท่านยอมรับว่าความคิดสร้างสรรค์ของมนุษย์เป็นคุณสมบัติที่จะก่อให้เกิดการสร้างสิ่งใหม่ ๆ ไม่ว่าจะเป็นวัตถุ กระบวนการ หรือ ความงาม ซึ่งจะช่วยแก้ปัญหาต่าง ๆ ในการดำเนินชีวิต การขาดความคิดสร้างสรรค์จะเกิดผลตรงกันข้าม ความคิดสร้างสรรค์เป็นคุณสมบัติติดตัวมาแต่กำเนิด มีกระบวนการก่อเกิดที่ชัดเจน มีจุดเริ่มและจุดสิ้นสุดเรียงตามลำดับ แยกออกมาจากสติปัญญา ความคิดสร้างสรรค์เป็นคุณสมบัติที่ต้องได้รับการฝึกฝนอย่างสม่ำเสมอเพื่อให้สมองมีความคล่องตัวในการคิด คุณสมบัติเหล่านี้เมื่อถึงวัยผู้ใหญ่จะไม่พัฒนา ฉะนั้นควรได้รับการส่งเสริมตั้งแต่วัยเด็ก ซึ่งเป็นวัยที่เหมาะสม สมองพร้อมจะเรียนรู้และเก็บไว้เป็นความสามารถในวัยที่โตขึ้น เราพบว่าบุคคลที่มีความคิดสร้างสรรค์มีลักษณะเฉพาะบุคคลหลายประการ เป็นการยากที่จะให้ลักษณะเหล่านั้นเกิดขึ้นเองโดยไม่ได้รับการฝึกฝนที่ดี และต่อเนื่อง การจัดการเรียนการสอนในระดับประถมและมัธยมมีหลักสูตรหลายวิชาที่สำคัญต้องให้เด็กเรียนรู้เกี่ยวกับวิชาการต่าง ๆ เพื่อเตรียมความพร้อมสำหรับการใช้ชีวิตในสังคมเมื่อโตขึ้น หลายรายวิชาจึงเป็นการเรียนรู้ข้อเท็จจริงในแต่ละด้าน ฉะนั้นการสอนจึงมุ่งให้เด็กรู้และจดจำข้อเท็จจริงเป็นสำคัญ ละเลยการสอนเรื่องการนำไปใช้และการคิดวิเคราะห์ แนวทางเช่นนี้ทำให้เด็กขาดการกระตุ้นเรื่องความคิดสร้างสรรค์ในวัยที่เหมาะสมอย่างน่าเสียดาย แต่มีบางรายวิชา เช่น วิชาศิลปะซึ่งทั้งหลักสูตรแกนกลางและหลักสูตรสถานศึกษา ได้กำหนดเป้าหมาย พันธกิจไว้ชัดเจนข้อหนึ่งว่า เพื่อพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ของเด็ก บนพื้นฐานความเข้าใจที่ว่า วิชาศิลปะเป็นวิชาที่สามารถส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ของเด็กได้ และต้องส่งเสริมในวัยเด็ก เป็นวิชาที่เหมาะสมที่สุดในระดับประถมและมัธยมต้น เหตุผลก็คือ เป็นวิชาที่ไม่มีถูกจริง ไม่มีผิดจริง ไม่มีรูปแบบตายตัวต้องทำตาม กระบวนการสร้างสรรค์งานศิลปะเป็นกระบวนการเดียวกันกับกระบวนการของความคิดสร้างสรรค์ จึงเป็นเรื่องง่ายที่ การสร้างงานศิลปะจะส่งเสริมกระตุ้นความคิดสร้างสรรค์ในวัยเด็ก และที่สำคัญธรรมชาติของเด็กพร้อมที่จะสนุกกับจินตนาการบนกิจกรรมศิลปะ แม้ครูไม่สอนเด็กก็จะสร้างสรรค์เองที่บ้าน ผ่านเข้าสู่วัยมัธยมปลายแล้วจินตนาการไร้ขอบเขตเริ่มหายไป

* รองศาสตราจารย์ประจำสาขาวิชาศิลปกรรม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา

* Assoc.Prof., The Graduate School Bansomdejchaopraya Rajabhat University

วารสารสารสนเทศปีที่ 22 ฉบับที่ 1 (มกราคม - มิถุนายน 2566)

การเรียนรู้ข้อเท็จจริงแห่งชีวิตจะเข้ามาแทนที่ ข้อเท็จจริงอย่างหนึ่งคือ วิชาศิลปะโดยเนื้อแท้ไม่สามารถสร้างสรรค์สิ่งใหม่ที่เป็นประโยชน์ในสังคมได้ แต่ศิลปะจะสร้างบุคคลที่มีความคิดสร้างสรรค์ได้ เมื่อคุณสมบัตินี้ติดตัวถึงวัยผู้ใหญ่ ถูกนำไปใช้คู่กับความรู้ระดับสูงในสาขาต่าง ๆ ทำให้เกิดการสร้างสรรค์สิ่งแปลกใหม่ ที่เป็นประโยชน์ในสังคมได้อย่างไร้ขอบเขต

การสอนศิลปะในระดับประถมและมัธยมตอนต้น ควรคำนึงถึงประเด็นสำคัญ 3 ประการดังนี้

1. ไม่เน้นการเลียนแบบเหมือนจริง ไม่ว่าจะเป็นเรื่องราว รูปร่าง สี
2. เปิดโอกาสให้นักเรียนใช้จินตนาการของตนเองมากที่สุด
3. ไม่ควรให้คะแนนจากความเหมือน ความสวย ความเป็นจริง แต่ควรให้คะแนนจากจินตนาการ ความแปลกใหม่ ไม่ซ้ำแบบใคร

คำสำคัญ: ความคิดสร้างสรรค์ จินตนาการ การสอนศิลปะสำหรับเด็ก

Abstract

The creative thinking is admittedly important and the men should have. The creative thinking is accepted by psychologists that it can make the new thing. No matter it is object, process or beauty, it can solve the problem of your life. If life lacks of creative thinking, it will have an opposite effect. Creative thinking is a qualification from birth. The process initiates clearly. It has the starting point and the end point that are separated from intelligence. The creative thinking is the qualification that is required to be continually trained to the fluent conduction because this cannot be developed in the adulthood. Therefore, the creative thinking should be practiced since the childhood due to the most appropriate age, and the brain capacity to learn and reserve for the individual competence when(s) he is growing up. It is found that the creative person has the unique characteristics, so it might be hard for those senses of personality happen without continue practices. Many important courses in the curricula of Primary and Secondary School are required for the students to learn in order to be prepared for living in the society when they grow up. The subjects must have each side of fact for learning. Thus, the teaching should emphasize to know and remember the important fact without analysis and applying because it makes children lack of creative thinking. However, there are some subjects such as Art that has its core and school-specific curricular clearly defined. One of the subject's purposes is to improve the creative thinking ability of the children, based on the understanding that Art is the subject that can encourage the student's ability to think creatively, and that in must be encouraged in their youth. It is the most suitable

วารสารสารสนเทศปีที่ 22 ฉบับที่ 1 (มกราคม - มิถุนายน 2566)

for Primary and the first-half of Secondary education. The reason is not right and wrong exactly, and they are inflexible subject to follow. The process of creative thinking about artwork is the same process of the creative thinking process. Thereby, it is simply to use the art to encourage the creative thinking in childhood and more importantly, children are naturally ready to enjoy about imagination on art activity. When they become to be a student in a high school, they have no unlimited imagination and it begins fade away after learning about the fact of life. Generally, one of fact is Art cannot create the new thing for advantage in social life, but Art can create creative people. When this qualification is on until they are adult, it is applied with high knowledge in each branch and makes the creative thing and new thing to be usable for social without limitation. For teaching Art in the primary and secondary schools, the 3-prime considerations are as following:-

1. Do not limit to the actual imitation in aspects of background. Figure and color.
2. Encourage the students to do freely imaginative presentation.
3. Do evaluation based on the imagination, innovation and uniqueness rather than the imitation, the beauty and the reality.

Keywords : Creative Thinking, Imagination, Teaching Art for Children

ความคิดสร้างสรรค์คืออะไร

มีผู้นิยามความคิดสร้างสรรค์ไว้หลายท่านที่น่าสนใจมีดังนี้

ความคิดสร้างสรรค์หมายถึง การคิดสร้างสิ่งใหม่ ๆ ที่แตกต่างไปจากเดิม และใช้ประโยชน์ได้อย่างเหมาะสม เช่น กระจกน้ำร้อนสำหรับการเดินทางมีระบบอุ่นในตัว แต่เดิมไม่เคยมี การคิดประดิษฐ์เช่นนี้ถือเป็นสิ่งใหม่ เป็นความคิดริเริ่มใหม่ ๆ ให้ความรู้สึกแปลกใหม่ ตื่นตาตื่นใจ ไม่เคยเป็นจากที่ไหนมาก่อน และสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้อย่างเหมาะสมกว่าของเดิมที่มีอยู่ (เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์, 2545)

Guiford (1950) นักจิตวิทยาชาวอเมริกันให้ความหมายว่า ความคิดสร้างสรรค์เป็นลักษณะความคิดอเนกนัย (Divergent Thinking) คือความคิดหลายทาง หลายแง่มุม คิดได้กว้างไกล ลักษณะเช่นนี้นำไปสู่ความคิดใหม่ ๆ ประดิษฐ์สิ่งของใหม่ รวมถึงพบวิธีการแก้ปัญหาใหม่ ๆ ได้สำเร็จ ความคิดอเนกนัยประกอบด้วย ความคิดริเริ่ม ความคิดคล่องตัว ความยืดหยุ่นในการคิด และความคิดละเอียดลออ ซึ่งสอดคล้องกับความเห็นของ จันทร์จิรา นที (2548) ที่กล่าวว่า ความคิดสร้างสรรค์เป็นความสามารถของสมองที่จะคิดที่หาคำตอบหลาย ๆ หรือเป็นความคิดแบบอเนกนัย ซึ่งทำให้นุชนมีความสามารถหรือมีศักยภาพในการสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ และสามารถเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างแนวคิดต่าง ๆ ได้

วารสารสารสนเทศปีที่ 22 ฉบับที่ 1 (มกราคม - มิถุนายน 2566)

Mason (1960) อธิบายว่า ความคิดสร้างสรรค์เป็นเรื่องของความสามารถในการเชื่อมโยง คนที่มีความคิดสร้างสรรค์สูงจะมีความสามารถสูงในการเชื่อมโยงสิ่งที่มีอยู่แล้วในสมองไปใช้ให้สัมพันธ์กัน โดยความสัมพันธ์นั้นไม่เคยมีมาก่อน และสามารถมองเห็นความสัมพันธ์นั้นได้ ขณะที่คนมีความคิดสร้างสรรค์ต่ำจะมองข้ามไป สอดคล้องกับ วอลแลช และ โคแกน (Wallach & Kogan, 1965) ที่ให้ความหมายว่า ความคิดสร้างสรรค์หมายถึงความสามารถของบุคคลที่จะโยงความสัมพันธ์ เมื่อระลึกถึงสิ่งใดก็จะเป็นสะพานให้ระลึกถึงสิ่งอื่นต่อไปได้ สัมพันธ์กันเป็นลูกโซ่ ยิ่งคิดได้มากเท่าใด ก็ยิ่งแสดงถึงศักยภาพด้านความคิดสร้างสรรค์มากเท่านั้น ซึ่งสิ่งที่ระลึกได้จะสะสมไว้ในสมองของตน เมื่อมีสิ่งเร้ามากระตุ้นก็就会有การตอบสนอง บุคคลจะมีความคิดสร้างสรรค์มากหรือน้อยขึ้นอยู่กับประสบการณ์ที่เขาได้รับ การสร้างสรรค์สิ่งใหม่ไม่จำเป็นจะต้องเป็นสิ่งที่สมบูรณ์อย่างแท้จริง อาจออกมาในรูปผลิตผลทางศิลปะ วรรณคดี วิทยาศาสตร์ หรือเป็นเพียงกระบวนการหรือวิธีการเท่านั้นก็ได้

ความคิดสร้างสรรค์เป็นลักษณะความคิดแปลกใหม่ซึ่งอาจเกิดจากการคิดปรับปรุงเปลี่ยนแปลงจากความคิดเดิมให้เป็นความคิดที่แปลกใหม่แตกต่างไปจากความคิดเดิม และเป็นความคิดที่เป็นประโยชน์ (อารี พันธมณี, 2547)

Robert Harris (1998 อ้างถึงใน ปริญญา หนันชัยบุตร, 2553) ได้ให้ความหมายความคิดสร้างสรรค์ไว้ 3 ประการคือ

1. An Ability ความคิดสร้างสรรค์คือความสามารถในการจินตนาการ หรือประดิษฐ์สิ่งใหม่ ๆ ความคิดสร้างสรรค์ไม่ใช่ความสามารถในการสร้างสรรค์จากสิ่งที่ไม่มีอะไร แต่เป็นความสามารถในการก่อให้เกิดความคิดใหม่โดยการรวม การเปลี่ยนแปลง หรือการนำความคิดเดิมมาประยุกต์ใช้อีกครั้ง
2. An Attitude ความคิดสร้างสรรค์ยังเป็นบุคลิกอีกด้วย เป็นความสามารถในการยอมรับการเปลี่ยนแปลงสิ่งใหม่ มีมุมมองที่ยืดหยุ่น มินิสัยที่ร่าเริง การมองหาแนวทางใหม่ ๆ สำหรับการส่งเสริมให้ดีขึ้น
3. Process บุคคลที่มีความคิดสร้างสรรค์ จะทำงานหนักต่อเนื่องในการส่งเสริมความคิดให้ดีขึ้น และการแก้ปัญหาโดยการทำการเปลี่ยนแปลงแก้ไขทีละเล็กทีละน้อย และทำด้วยความประณีตในผลงานของพวกเขา

โดยสรุปแล้วความคิดสร้างสรรค์คือความสามารถในการเชื่อมโยงความรู้ที่มีอยู่ ได้หลากหลายรูปแบบเพื่อแก้ปัญหา หรือเพื่อสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ ที่แตกต่างไปจากเดิม

ความสำคัญของความคิดสร้างสรรค์

นักจิตวิทยา นักการศึกษาได้แสดงทัศนเกี่ยวกับความสำคัญของความคิดสร้างสรรค์ไว้อย่างน่าสนใจดังนี้

นักจิตวิทยาหลายท่านเช่น กิลฟอร์ด (Guilford, 1950) เมสัน (Mason, 1960) วอลแลช และ โคแกน (Wallach & Kogan 1965) หรือบุคคลอื่น ๆ ต่างยอมรับว่า ความคิดสร้างสรรค์ของมนุษย์เป็นคุณสมบัติที่จะก่อให้เกิดการคิดสร้างสรรค์สิ่งแปลก ๆ ใหม่ ๆ ไม่ว่าจะเป็นวัตถุดิบของหรือกระบวนการ การขาดความคิดสร้างสรรค์

วารสารสารสนเทศปีที่ 22 ฉบับที่ 1 (มกราคม - มิถุนายน 2566)

จะเกิดผลตรงกันข้าม ลักษณะความคิดเช่นนี้นำไปสู่การคิดประดิษฐ์สิ่งใหม่ หรือการพบวิธีการแก้ปัญหาในรูปแบบใหม่

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (2553) กล่าวว่า ความคิดสร้างสรรค์เป็นความจำอย่างมากในการพัฒนาสิ่งใหม่ โดยการนำสติปัญญาและความรู้ที่มีอยู่มาใช้ให้เกิดประโยชน์ในแนวทางที่ไม่เคยใช้มาก่อนร่วมกับองค์ประกอบอื่นที่มีอยู่ซึ่งหากพิจารณาเหตุผลความจำเป็นที่ต้องมีความคิดสร้างสรรค์แล้ว อาจกล่าวได้ว่าเนื่องจากเหตุผลต่าง ๆ ดังนี้

1. ความคิดสร้างสรรค์ช่วยให้แก้ปัญหา โลกปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วและมีความสลับซับซ้อนมากยิ่งขึ้น เพราะสถานการณ์ได้เปลี่ยนไปตลอดเวลา และแต่ละเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นก็มีความเฉพาะในสถานที่ และเวลาที่แตกต่างกัน ความแตกต่างนี้เองทำให้การใช้วิธีเดิม ๆ ตามความเคยชินอาจจะไม่ใช่ทางออกในการแก้ปัญหา แม้เป็นเหตุการณ์ลักษณะเดียวกันก็ตาม สิ่งที่เคยใช้ในการแก้ปัญหาไม่ได้หมายความว่าจะเป็นคำตอบที่ดีที่สุดเสมอไป การแก้ปัญหาด้วยวิธีการเดิม ๆ มักจะใช้ไม่ได้ผล ความคิดสร้างสรรค์จึงเข้ามามีบทบาทสำคัญทั้งในระดับโลก ระดับชาติ ระดับองค์กร ความคิดสร้างสรรค์ช่วยให้สามารถแก้ปัญหาเดิมด้วยวิธีการใหม่และทำให้ได้สิ่งที่ดีกว่าเดิม

2. ความคิดสร้างสรรค์ก่อให้เกิดนวัตกรรมที่ไม่หยุดยั้ง ความคิดสร้างสรรค์เป็นสิ่งจำเป็นต่อความอยู่รอดในโลกของการแข่งขันเสรีทางการค้า โลกของการแข่งขันทำให้ต้องมีการพัฒนาอย่างไม่หยุดนิ่ง หากหยุดนิ่งเมื่อใดเท่ากับเดินถอยหลังทันที เทคโนโลยีในปัจจุบันจึงการแข่งขันในด้านความคิดสร้างสรรค์เพื่อผลิตสิ่งใหม่ ๆ ออกสู่ตลาดสินค้าหรือบริการเดิมแม้ดูเหมือนไม่มีอะไรเสียหายในปัจจุบัน แต่หากไม่มีอะไรพัฒนานั้นก็เท่ากับเป็นการเดินถอยหลังไปเรื่อย ๆ เพราะเมื่อมีสินค้าหรือบริการที่ดีกว่า ใหม่กว่า น่าสนใจมากกว่า ย่อมมีแรงดึงดูดใจผู้บริโภคได้ดีกว่า

3. ความคิดสร้างสรรค์ช่วยให้ได้สิ่งที่ดีกว่าแทนการจมอยู่กับสิ่งเดิม ๆ ความคิดสร้างสรรค์จะช่วยให้ประสบความสำเร็จในการดำเนินงาน เพราะจะช่วยให้เรียนรู้ที่จะไม่พึงพอใจในสิ่งที่เป็นอยู่และพยายามพัฒนาตนเองให้ดีขึ้น การพยายามมองปัญหาที่เกิดขึ้นในบริบทที่เป็นอยู่จะทำให้สามารถแก้ปัญหาพัฒนาอาชีพอย่างต่อเนื่อง ในปัจจุบันทุกอาชีพต้องพึ่งพาคนที่มีความคิดสร้างสรรค์ เพราะทุกองค์กรต่างพัฒนาตนเองเพื่อก้าวสู่ออนาคต

4. ความคิดสร้างสรรค์เป็นองค์ประกอบสำคัญของความฉลาด การพัฒนาศักยภาพด้านการคิดสร้างสรรค์จะช่วยพัฒนาสติปัญญาให้เฉลียวฉลาด แก้ปัญหาที่เข้ามาได้อย่างรวดเร็วและพัฒนาสิ่งใหม่ ๆ ได้โดดเด่นกว่าผู้อื่น ทำให้สามารถใช้ชีวิตอย่างเป็นสุขและก่อประโยชน์แก่สังคมได้อย่างมากมาย

จะเห็นได้ว่าความคิดสร้างสรรค์ มีความสำคัญต่อการพัฒนาสิ่งใหม่ ๆ ความคิดสร้างสรรค์ไม่ใช่คุณสมบัติของความรู้ที่มีเพียงอย่างเดียว แต่เป็นคุณสมบัติของความคิดที่จะเชื่อมโยงความรู้ที่มีนั้นเพื่อใช้ปรับปรุงเปลี่ยนแปลง แก้ปัญหาต่าง ๆ ดังที่ Mason กล่าวไว้ข้างต้น ฉะนั้นหากมนุษย์มีความรู้เพียงอย่างเดียวไม่ถือเป็นผู้มีความคิดสร้างสรรค์ เพราะไม่สามารถเชื่อมโยงความรู้ไปใช้สร้างสรรค์หรือแก้ปัญหาสิ่งใดได้

วารสารสารสนเทศปีที่ 22 ฉบับที่ 1 (มกราคม - มิถุนายน 2566)

มนุษย์ผู้นั้นก็เหมือนตำราที่เดินได้ มีความหมายเพียงเพื่อเล่าให้ผู้อื่นฟังเท่านั้น และจะถูกด้อยค่าลงด้วยเทคโนโลยีสมัยใหม่ ด้วยเหตุนี้ ความรู้ ความจำ และการนำไปใช้ จึงเป็นคำหลักสำคัญในการเรียนรู้เพื่อพัฒนา

คำกล่าวเรื่องความสามารถทางด้านสมองของมนุษย์ 7 ด้าน ที่กล่าวว่าเราไม่ควรเน้นความฉลาดทางด้านสติปัญญา (Intelligence Quotient) เพียงด้านเดียว แต่ควรเน้น ความฉลาดทางด้านอารมณ์ (Emotional Quotient) และความฉลาดทางด้านความคิดสร้างสรรค์ (Creativity Quotient) พร้อมกันไป ด้วย ซึ่งใช้กิจกรรมทางศิลปะสามารถเป็นตัวกระตุ้นได้

ทฤษฎีความคิดสร้างสรรค์

คำถามที่ต้องหาคำตอบคือ ความคิดสร้างสรรค์เกี่ยวข้องกับผูกพันกับสิ่งใดบ้าง ภายใต้เงื่อนไขใดบ้าง และมีรูปแบบอย่างไร นักจิตวิทยาชื่อ J.P. Guilford ซึ่งเป็นนักจิตวิทยาที่ได้ริเริ่มการให้นิยามปฏิบัติการและการวัดความคิดสร้างสรรค์อย่างเป็นระบบและสร้างทฤษฎีขึ้นซึ่งภายหลังได้ให้แนวทางกับนักจิตวิทยาคนอื่น ๆ เช่น Torrance หรือ Wallace & Kogan พัฒนาแบบวัดมาตรฐานของตัวเองขึ้น J. P. Guilford (1971) ได้เสนอทฤษฎีโครงสร้างทางสมอง (The structure of intellect model) โดยได้อธิบายว่า สมองทางสมองของมนุษย์ประกอบด้วย 3 มิติ ได้แก่ มิติด้านการคิด (operation) มิติด้านเนื้อหา (contents) และมิติด้านผลผลิต (products) แต่ละมิติจะมีกระบวนการขั้นตอนดังนี้

มิติที่ 1 ด้านวิธีคิด (operation) จะประกอบด้วยกระบวนการ 5 ลักษณะได้แก่

1. ความรู้ความเข้าใจ (cognitive) หมายถึงความสามารถในการเข้าใจสิ่งต่าง ๆ อย่างถูกต้อง
2. การจำ (memory) หมายถึงความสามารถในการจำหรือเข้าใจความรู้ที่รับมา
3. การคิดแบบอเนกนัย หรือคิดแบบกระจาย (divergent thinking) หมายถึงคิดในเรื่องใดเรื่องหนึ่งได้หลายรูปแบบ
4. การคิดเอกนัย (convergent thinking) หมายถึงการคิดจดจ่อในเรื่องใดเรื่องหนึ่งนิ่งและนาน
5. การประมาณค่า (evaluation) หมายถึงการพิจารณาประเมินค่า ตัดสินใจเลือกรูปแบบใดรูปแบบหนึ่งอย่างถูกต้องตามเกณฑ์ที่วางไว้

ในสองลักษณะแรกเป็นเรื่องของความรู้และความจำ ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญยิ่งสำหรับการนำไปใช้ในการคิดสร้างสรรค์ ขาดความรู้ ความจำ ก็ไม่สามารถไปต่อขั้นอื่น ๆ อย่างมีประสิทธิภาพได้ ลักษณะของกระบวนการความคิดทั้ง 5 เป็นลักษณะพื้นฐานสำคัญที่มนุษย์ต้องมีในตัวบุคคล หากขาดลักษณะใดไปหรือไม่มีความเข้มข้นพอในมิติที่ 1 นี้ คนผู้นั้นก็ปราศจากความคิดสร้างสรรค์ ที่สามารถนำไปก่อให้เกิดสิ่งใหม่ได้ ฉะนั้นการสร้างบุคคลให้เป็นคนที่มีความคิดสร้างสรรค์ ต้องสร้างให้มีลักษณะครบทั้ง 5 ด้าน

มิติที่ 2 ด้านเนื้อหา (contents) ก่อนที่มนุษย์จะเกิดกระบวนการคิด ย่อมต้องอาศัยสิ่งเร้า เพื่อกระตุ้นให้เกิดการนำไปคิด สิ่งเร้าดังกล่าวต้องมีพลังมากพอที่จะกระตุ้นให้คิด หากสิ่งเร้าไม่มีพลังมากพอ การรับรู้นั้นก็ไม่ได้รับการตอบสนองในการนำไปคิด มิติด้านนี้มี 4 ลักษณะคือ

วารสารสารสนเทศปีที่ 22 ฉบับที่ 1 (มกราคม - มิถุนายน 2566)

1. ภาพ (figural) หมายถึงการปรากฏของรูปร่างหรือเหตุการณ์ สามารถรับรู้ด้วยการเห็นได้ เช่น คน เสื้อผ้า สัตว์ สิ่งของ หรือ ปรากฏการณ์ต่าง ๆ เป็นต้น

สัญลักษณ์ (symbolic) ปรากฏให้เห็นในรูปของสัญลักษณ์ เช่น เครื่องหมายต่าง ๆ ตัวเลข ตัวอักษร เป็นต้น

2. ภาษา (semantic) อาจอยู่ในรูปของ คำพูดภาษาเขียน หรือถ้อยคำ สิ่งเหล่านี้สามารถกระตุ้นให้เกิดจินตนาการได้ หากคำพูดหรือถ้อยคำนั้นมีพลังมากพอ

3. พฤติกรรม (behavioral) หมายถึงการแสดงออก อากัปกิริยาไม่ว่าจะเป็นของมนุษย์หรือสัตว์โลกอื่น หากมีพลังมากพอสามารถกระตุ้นให้ผู้รับรู้เกิดความรู้สึกและจินตนาการได้

กล่าวโดยรวมก็คือมิติทั้งสี่เป็นมิติของสิ่งเร้าภายนอก เราสามารถรับรู้ได้ด้วยประสาทสัมผัส ไม่ว่าจะเป็นมิติด้านใด หากมีพลังของสิ่งเร้ามากพอจะกระตุ้นให้เกิดจินตนาการทางด้านความคิดสร้างสรรค์ได้เสมอ เช่นเมื่อฟังคำพูดบางคำ ทำให้เกิดความรู้สึกมีพลัง อยากต่อสู้ ไม่ยอมแพ้หาทางออกใหม่ ๆ เพื่อเอาชนะอุปสรรค แต่เรามักพบข้อเท็จจริงบางอย่างว่าสิ่งเร้าเดียวกัน การรับรู้ของมนุษย์อาจต่างกัน การตอบสนองจะต่างกันไปด้วย หมายความว่า บางคนเมื่อรับรู้แล้วจะนำไปคิดต่อ บางคนรับรู้แล้วไม่รู้สึกใด ไม่ตอบสนองใด ทั้ง ๆ ที่เป็นเหตุการณ์เดียวกัน ฉะนั้นมีความจำเป็นจะต้องสร้างให้บุคคลมีคุณสมบัติไวต่อการรับรู้ ตอบสนองต่อสิ่งเร้าได้ดี “น้ำท่วม บางคนเดินลุยน้ำไป โดยไม่คิดอะไร บางคนคิดว่าเป็นปัญหา นำมาคิดต่อว่าทำไมจึงท่วมจะแก้อย่างไร” ลักษณะคนสองแบบมีอยู่ในสังคมทั่วไป แต่ลักษณะใดที่สังคมต้องการมากกว่า สำนักงานไทยมีคำพูดว่า “ทำเป็นทองไม่รู้ร้อน” “ไม่รู้ร้อนรู้หนาว” เป็นการประชดประชันผู้ไม่รับรู้ต่อสิ่งเร้าต่าง ๆ

มิติที่ 3 มิติด้านผลิตผล (products) หมายถึง ผลที่เกิดขึ้นจากความสามารถในการคิด แบ่งได้ดังนี้

4. หน่วย (units) หมายถึงผลผลิตที่อยู่ในรูปสิ่งของ (objects) เช่น รถยนต์ ปืน บ้าน ฯลฯ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งได้แก่ผลผลิตที่เป็นรูปธรรม เป็นวัตถุ สิ่งของ

5. จำพวก (classes) หมายถึงลักษณะของกลุ่ม พวก หรือชนิด ที่สามารถจัดรวมกันเป็นกลุ่มเดียวกันได้โดยอาศัยคุณสมบัติร่วมบางอย่างที่เหมือนกัน เมื่อมาอยู่รวมกันแล้วสามารถสร้างสิ่งใหม่ได้ เป็นลักษณะผสมผสานของหลายอย่างเข้าด้วยกัน สารเคมีบางตัวสามารถมารวมกันเกิดสารตัวใหม่ที่มีคุณสมบัติต่างออกไป ปลาบางชนิดสามารถเลี้ยงในบ่อเดียวกัน สร้างปลาชนิดที่สามได้ ประเด็นคือ อะไรจะอยู่รวมกับอะไรเพื่อสร้างกลุ่มใหม่ที่มีคุณสมบัติเหนือออกไปได้

6. ความสัมพันธ์ (relation) หมายถึง การเชื่อมโยงสิ่งต่าง ๆ ตั้งแต่สองสิ่งขึ้นไปเข้าด้วยกันตามลักษณะความสัมพันธ์ของตัวแปรร่วม เช่นของตั้งแต่สองอย่างมีตัวแปรร่วมกันสามารถนำมารวมเป็นพวกเดียวกันได้ ทำให้เกิดลักษณะกลุ่มใหม่ คนต่างชาติพันธุ์อยู่ร่วมกันได้อย่างกลมกลืนเพราะมีตัวแปรร่วมคือศาสนาเดียวกัน หรือเพราะมีความเชื่อเหมือนกัน ความเชื่อไม่ได้เป็นคุณสมบัติทางร่างกายตามลักษณะในข้อที่

2

7. ระบบ (systems) หมายถึง กลุ่มของสิ่งต่าง ๆ ที่เชื่อมโยงโดยอาศัยกฎเกณฑ์บางอย่าง เช่น

วารสารสาธิตปีที่ 22 ฉบับที่ 1 (มกราคม - มิถุนายน 2566)

0,1,4,9,16,36 เป็นระบบตัวเลขจำนวนเต็มยกกำลังสอง หรือ 1,3,5,7,9, เป็นตัวเลขคี่ หรือ รอยนตร์ระบบไฟฟ้า ไม่ว่าจะเป็นยี่หื้อใด แรงม้าเท่าใด รูปร่างอย่างไร ถือเป็นระบบเดียวกัน

8. การแปลงรูป (transformation) หมายถึง การเปลี่ยนแปลงแก้ไขของเดิมให้ดีขึ้น ออกมาเป็นรูปแบบใหม่ เช่นการเปลี่ยนแปลงรูปแบบรอยนตร์ บ้าน ฯลฯ

9. การประยุกต์ใช้ (implications) หมายถึง ความเข้าใจในการนำข้อมูลใช้ในรูปแบบต่าง ๆ ของอย่างหนึ่งสำหรับใช้งานอย่างหนึ่ง แต่อาจนำไปประยุกต์ใช้งานอย่างอื่นได้

มิติด้านผลผลิต ไม่ว่าจะสร้างสรรค์ในรูปแบบใด วิธีการใด ผลผลิตที่ออกมาสามารถจำแนกได้ใน 3 รูปแบบ ได้แก่

1. รูปแบบทางด้านกระบวนการ หมายถึงความคิดสร้างสรรค์ที่เกี่ยวข้องกับการค้นหากระบวนการขั้นตอน วิธีการดำเนินงาน ใหม่ ๆ ผลของความคิดลักษณะนี้ไม่อยู่ในรูปลักษณะวัตถุ สิ่งของ แต่อยู่ในรูปของขั้นตอน กระบวนการ เช่น กระบวนการจัดการเรียนการสอนเพื่อส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ ขั้นตอนการกำจัดน้ำเสีย กระบวนการปลูกข้าวในทะเลทราย ฯลฯ ดังที่ กิลฟอร์ด กล่าวไว้ข้างต้น

2. รูปแบบด้านวัตถุ เน้นประโยชน์ใช้สอยเป็นสำคัญ หมายถึงความคิดสร้างสรรค์ที่เกี่ยวข้องกับวัตถุ สิ่งของ การพัฒนาสิ่งใหม่ ๆ สิ่งที่ได้คือนวัตกรรมใหม่ ๆ เช่นรอยนตร์ใช้พลังงานจากแสงแดด ยานพาหนะลำเดียวกันสามารถ ที่เดินทางได้ทั้งทางบกทางน้ำและอากาศ ฯลฯ

3. รูปแบบด้านความงาม เน้นทางด้านความงามเป็นสำคัญ อาจมีประโยชน์ใช้สอยเป็นส่วนรอง หมายถึงความคิดสร้างสรรค์ที่เกี่ยวข้องกับความรู้สึก เช่นผลงานศิลปะ ภาพเขียนแนวใหม่ การจัดดอกไม้รูปแบบใหม่ ทำนองเพลงใหม่ บทประพันธ์ใหม่ สถาปัตยกรรมรูปแบบใหม่ ให้ความรู้สึกไม่ว่าจะทางบวกหรือทางลบก็ตาม ที่ต่างไปจากเดิม เป็นต้น

สรุปได้ว่าโครงสร้างทางสมอง หรือความสามารถทางสมองของมนุษย์ ประกอบด้วย 3 มิติ ได้แก่ 1) มิติด้านวิธีคิด (operation) ประกอบด้วยกระบวนการคิดมีวิธีคิดอย่างไร 2) มิติด้านเนื้อหา (contents) ประกอบด้วยจะคิดบนเนื้อหาอะไร 3) มิติด้านผลิตผล (products) ผลของการคิดอยู่ในรูปแบบใด ทั้งสามด้านนี้เป็นความสามารถทางสมองของมนุษย์ มีมากมายแต่แต่ละคนแตกต่างกัน ทั้ง 3 มิติจะเกี่ยวโยงซึ่งกันและกัน ขาดมิติใดมิติหนึ่งไปความคิดสร้างสรรค์ก็จะบกพร่องไปด้วย

องค์ประกอบของความคิดสร้างสรรค์

ดังกล่าวแล้วข้างต้นมนุษย์มีความสามารถในการคิดด้วยกันทุกคน หากแต่มีความเข้มข้นแตกต่างกัน อะไรคือองค์ประกอบสำคัญที่ทำให้เกิดความแตกต่างเรื่องความสามารถในการคิดสร้างสรรค์

Guilford (1950 อ้างถึงใน อารี พันธุ์มณี, 2537) กล่าวว่าองค์ประกอบของความคิดสร้างสรรค์ มี 4 องค์ประกอบดังนี้

วารสารสารสนเทศปีที่ 22 ฉบับที่ 1 (มกราคม - มิถุนายน 2566)

1. ความคิดริเริ่ม (Originality) หมายถึง ลักษณะความคิดแปลกใหม่แตกต่างไปจากความคุ้นเคย ความคิดริเริ่มแปลกใหม่นี้อาจแสดงออกในรูปลักษณะทางผลผลิตหรือกระบวนการก็ได้ เช่น การตีความการรับรู้เนื้อหาต่าง ๆ ที่ผ่านเข้ามาสู่ประสาทสัมผัส มองเห็นปัญหา หรือเห็นแนวทางในการพัฒนาให้ดีขึ้น ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ไม่จำเป็นต้องสร้างสิ่งใหม่เป็นที่ไม่เคยมีมาก่อน แต่อาศัยการสะสม และรวบรวมความรู้เดิมมาดัดแปลงหรือประยุกต์สิ่งที่มียู่แล้วให้ดีขึ้น มีประสิทธิภาพมากขึ้นโดยสิ่งประดิษฐ์ส่วนใหญ่ล้วนอาศัยแนวทางการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง

2. ความคล่องแคล่วในการคิด (Fluency) หมายถึงความสามารถในการผลิตความคิดที่แตกต่างและหลากหลายแนวทางภายใต้กรอบจำกัดของเวลาเป็นความสามารถเบื้องต้นซึ่งจะนำไปสู่การคิดอย่างมีคุณภาพ และเพื่อการแก้ปัญหาอย่างมีประสิทธิภาพต่อไป ความคล่องแคล่วในการคิดรวมถึงการใช้ถ้อยคำอย่างคล่องแคล่ว การเชื่อมโยงความหมายหรือสิ่งที่คล้ายคลึงกันได้อย่างรวดเร็ว ความคล่องแคล่วในการแสดงออกสามารถเรียบเรียงถ้อยคำเพื่ออธิบายความได้อย่างรวดเร็ว

3. ความยืดหยุ่นในการคิด (Flexibility) เป็นความสามารถในการคิดนอกกรอบ ไม่อยู่ภายใต้กฎเกณฑ์ที่คุ้นเคย สามารถคิดได้คล่องแคล่วหลากหลายรูปแบบ

4. ความละเอียดลออในการคิด (Elaboration) หมายถึงการคิดในรายละเอียดเพื่อขยายความคิดหลักให้สมบูรณ์ เป็นความคิดที่ผู้อื่นอาจมองข้ามไปเป็นความคิดที่มาจากการสังเกตที่ดี

จากองค์ประกอบ 4 ประการของความคิดสร้างสรรค์ดังกล่าวจะเห็นได้ว่าบุคคลที่จะมีความคิดสร้างสรรค์ได้ดีจะต้องมีองค์ประกอบ 4 อย่างนี้อยู่ในตัว คือมองเห็นปัญหาได้ดี คิดแก้ปัญหา หรือปรับปรุงสิ่งที่มีอยู่ให้แปลกใหม่ มีความสามารถในการคิดแก้ปัญหาได้หลากหลายรูปแบบอย่างรวดเร็วไม่ซ้ำแบบเดิม เราจะพบข้อเท็จจริงว่า บนปัญหาเดียวกันบางคนคิดแก้ปัญหาคิดนอกกรอบได้หลากหลายรูปแบบไม่ซ้ำกัน บางคนคิดได้น้อยรูปแบบ ความคิดจะวกวนกลับมาสู่รูปแบบที่เดิม นอกจากนั้น ต้องเป็นผู้มีความคิดที่ละเอียดแม้ในเรื่องเล็กน้อยสามารถมองเห็นเป็นปัญหาได้ ใครก็ตามถ้าคิดว่าตัวเราเป็นคนมีความคิดสร้างสรรค์ให้ถามตัวเองว่าเรามีลักษณะทั้ง 4 ประการในตัวเรามากน้อยเพียงใด เรามักพบเสมอว่าบางคนมักมีความคิดแปลกไปจากเพื่อนคนอื่นเสมอในขณะที่คนอื่นคิดคล้ายกัน บางคนสามารถสรรหาถ้อยคำได้หลากหลายเพื่ออธิบายเรื่องใดเรื่องหนึ่ง หรือเด็กบางคนออกแบบรูปร่างต่าง ๆ ได้มากมายไม่ซ้ำแบบเดิม องค์ประกอบทั้ง 4 ประการแม้จะมีอยู่ในมนุษย์ด้วยความสามารถของสมอง แต่มีข้อจำกัด ควรได้รับการฝึกฝนตั้งแต่เด็กเพื่อให้ความสามารถทั้ง 4 ประการมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

ศิลปะกับความคิดสร้างสรรค์

ในสถาบันการสอนศิลปะสิ่งที่อาจารย์พร่ำสอนเสมอคืออย่าลอกงานของผู้อื่น การลอกงานถือเป็นความผิดที่น่าละอายยิ่ง นักศึกษาทุกคนต้องคิดเอง สร้างสรรค์เอง หากจะดึงเอาบางส่วนในงานผู้อื่นมาประยุกต์สามารถทำได้ คำสอนนี้เชื่อว่าผู้ผ่านการเรียนทางศิลปะจะได้ยินเสมอ นั่นหมายความว่าเราจะไม่ลอก

วารสารสารสนเทศปีที่ 22 ฉบับที่ 1 (มกราคม - มิถุนายน 2566)

งานใคร ฉะนั้นโดยรวมผู้จบทางด้านศิลปะมักได้รับการยอมรับว่าเป็นผู้ที่มีความคิดสร้างสรรค์อย่างน้อยการสร้างงานทุกชิ้นจะไม่เหมือนของใคร

มีคำกล่าวที่ว่าวิทยาศาสตร์เป็นเรื่องของความถูกต้อง และข้อเท็จจริง ศิลปะไม่มีถูกจริง ผิดจริง ไม่มีข้อเท็จแท้ ไม่มีข้อจริงแท้ ศิลปะถูกแขวนโยงด้วยอารมณ์ความรู้สึกและจินตนาการ วิทยาศาสตร์ถูกแขวนโยงด้วยข้อเท็จจริง ศิลปะจึงถูกกล่าวหาว่าไร้หลักเกณฑ์กติกา ไม่มีความแน่นอน คำกล่าวข้างต้นมีความจริงอยู่มาก ศิลปะเป็นเช่นนั้นจริง กล่าวคือไม่มีกฎตายตัว สามารถเปลี่ยนแปลงไปได้ตามเงื่อนไขต่าง ๆ การสร้างงานศิลปะจึงต้องใช้จินตนาการเข้าช่วยแทนการใช้กฎเกณฑ์เช่นวิทยาศาสตร์ จินตนาการเป็นสิ่งที่ไร้ขีดจำกัด กิจกรรมศิลปะจึงเป็นกิจกรรมของความหลากหลาย ตามคุณภาพของจินตนาการนั้น ๆ ข้อเท็จจริงเช่นนี้ ศิลปะจึงถูกนำไปใช้ในกิจกรรมส่งเสริมจินตนาการและความคิดสร้างสรรค์ ความสัมพันธ์ระหว่างความคิดสร้างสรรค์และสติปัญญา ไม่ปรากฏความสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญ และนักเรียนที่เรียนศิลปะได้คะแนนความคิดสร้างสรรค์สูงกว่าพวกที่ไม่เรียนศิลปะ (อารี รังสินันท์, 2528) ดังนั้นหลักสูตรในระดับประถม ศิลปะมีบทบาทหน้าที่หลัก 2 ประการคือ ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ และส่งเสริมพัฒนาการทางด้านร่างกายของเด็ก ศิลปะในชั้นประถมมิได้มีจุดเน้นเพื่อให้เด็กไปเป็นศิลปินในอนาคต ทั้งนี้เพราะธรรมชาติของเด็กวัยประถมศึกษาเป็นช่วงที่มีความคิดสร้างสรรค์สูงเป็นทุนเดิมในตัวเด็กทุกคน หากไม่ส่งเสริมในช่วงนี้ก็จะสาบสูญไป กิจกรรมที่ยั่วยุให้เด็กกล้าแสดงออก ต่อยอดความคิดสร้างสรรค์ได้ดีที่สุด ก็คือกิจกรรมที่ไม่มีถูกจริง ผิดจริง (ศิลปะ) เด็กจะกล้าแสดงออก กล้าคิดตลอดเวลา (อันที่จริงวิชาวิทยาศาสตร์, ภาษา, หรือวิชาในหมวดอื่น ๆ สามารถสอนให้เด็กมีพัฒนาการทางด้านความคิดสร้างสรรค์ได้ แต่กรอบและวิธีการอาจทำได้ไม่หลากหลายเท่ากิจกรรมทางศิลปะ ด้วยเหตุผลความถูกต้องดังกล่าวแล้วข้างต้น) ในวัยเด็กโดยเฉพาะวัยประถมต้น มีพัฒนาการด้านต่าง ๆ รวดเร็ว ไม่ว่าจะเป็นทางร่างกาย ทางสมอง รวมถึงวิถีคิดและจินตนาการ ฉะนั้นเราจึงพบว่าเด็กคิดและต้องการแสดงออกในสิ่งที่ตนคิด บางคนช่างพูดช่างถาม การพูดถามเป็นการแสดงออกในสิ่งที่คิด บางคนใช้วิธีแสดงออกโดยการแสดงละคร ร่ายรำ เล่นเกมส์สมมุติ บางคนแสดงออกโดยการขีดเขียนเป็นภาพ เด็กประถมจึงขั้นที่สุด กิจกรรมสร้างสรรค์ทางศิลปะเป็นกิจกรรมที่เหมาะสมกับความสนใจ ความสามารถ และสอดคล้องกับหลักพัฒนาการของเด็กเป็นอย่างยิ่ง กิจกรรมสร้างสรรค์ศิลปะจึงไม่เพียงแต่ส่งเสริมการประสานสัมพันธ์ระหว่างกล้ามเนื้อ-ตา และการผ่อนคลายความเครียดทางอารมณ์ แต่ยังเป็นการส่งเสริมความคิดอิสระ ความคิดสร้างสรรค์ จินตนาการ ฝึกให้รู้จักทำงานด้วยตนเอง ฝึกการแสดงออกอย่างสร้างสรรค์ ทั้งความคิดและการกระทำ ซึ่งถ่ายทอดออกมาเป็นผลงานศิลปะ และยังนำไปสู่การเรียนรู้ เขียน อ่านอย่างสร้างสรรค์ต่อไป (อารี พันธมณี, 2547)

บุคคลทั่วไปมักกังวลต่อกิจกรรมของลูกวัย 4 ขวบอย่างมาก เพราะลูกชอบวาดภาพ ชอบมาก วาดไปดูไป ขีดเขียนทุกที่แม้บนโซฟา ผาผนัง ห้ามอย่างไรก็ไม่ฟัง ความกังวลมิใช่กลัวบ้านจะสกปรก แต่กลัวลูกจะกลายเป็นศิลปิน จะกลายเป็นคนเขียนรูปขาย ซึ่งไม่ใช่ความฝันของพ่อแม่ ผู้เขียนให้ความเห็นว่าไม่ต้องกังวล พฤติกรรมเช่นนี้เป็นเรื่องปกติของเด็กทั่วไป เด็กที่มีความคิดสร้างสรรค์มาก ๆ จะไม่นิ่งเฉย บางคนช่างพูด บาง

วารสารสารสนเทศปีที่ 22 ฉบับที่ 1 (มกราคม - มิถุนายน 2566)

คนจะแสดงออกทางร่างกาย หรือไม่ก็ทางการขีดเขียน ทั้งหมดนี้เป็นแค่ความหมายของการแสดงออกเท่านั้น บางครั้งการแสดงออกทางการเขียนภาพดูเหมือนจะตอบสนองจินตนาการของเด็กได้ดีกว่าทางอื่น เพราะวัยเด็กการใช้คำพูดยังไม่ครบถ้วน การร่ายรำมีขีดจำกัดในการถ่ายทอดจินตนาการ ฉะนั้นการเขียนรูปจึงเป็นทางออกที่ดีสำหรับเด็ก ไร้ขีดจำกัด รูปทุกรูปที่เด็กเขียนดูเหมือนจริงมากสำหรับเด็ก ไม่มีปัญหาเรื่องความเหมือน เพราะจินตนาการของเด็กข้ามความเหมือนไปได้ (ความเหมือนจะกลับมาเมื่อเข้าสู่ชั้นมัธยมปลาย เมื่อเด็กเรียนรู้เหตุและผล ความเป็นจริงมากขึ้น) ภาพเขียนเป็นเพียงเครื่องมือของจินตนาการเท่านั้น ยิ่งเขียนภาพมากเท่าไรเด็กยิ่งใช้สมองและจินตนาการมากเท่านั้น ฉะนั้นหากดินสอหรือกระดาษหมดให้รีบจัดหาเพิ่มเติมทันที ยั่วยุให้เด็กเขียน ชักถามความหมายของภาพ เพื่อให้เขาเล่าเรื่อง ไม่นานเด็กจะค่อย ๆ เลิกเขียนไปเอง เด็กคนไหนที่ยังคงชอบเขียนรูปอยู่ไม่เลิกจนถึงวัยมัธยมปลาย ซึ่งส่วนใหญ่จะมีน้อย หรือแทบไม่มีในหนึ่งชั้นเรียน ถ้ามีครูควรสนับสนุนเขาเพราะอาจเป็นเส้นทางที่เขาชอบจริง

กิจกรรมทางศิลปะส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์

กิจกรรมทางศิลปะในที่นี้จะกล่าวถึงเฉพาะการวาดภาพและการประดิษฐ์เศษวัสดุ ซึ่งเด็กอาจใช้วัสดุในการวาดหลายชนิดได้แก่ ดินสอดำ ดินสอสี สีชอล์ค สีเทียน สีน้ำ (วัยประถม สีเทียน และดินสอสี ดินสอดำ ชนิดที่ไม่ต้องเหลา มีความเหมาะสมสำหรับเด็ก) กิจกรรมที่เสนอแนะดังนี้

1. การวาดภาพจากสิ่งที่ครูกำหนดให้ หมายถึงครูตั้งโจทย์ หรือตั้งชื่อเรื่องให้ เช่น ให้วาดภาพตลาดสด ตอนเช้า ภาพชีวิตคนเมือง ภาพโรงเรียนของเรา เทศกาลลอยกระทง ฯลฯ สิ่งเหล่านี้เด็กต้องเคยเห็นหรือมีประสบการณ์มาก่อน อาจเป็นประสบการณ์ตรง หรือทางอ้อมก็ได้ ถ้าเด็กไม่เคยมีประสบการณ์ตรง ครูอาจเล่าให้เด็กฟัง หรือให้ดูภาพจาก CD. หรือสื่ออื่น ๆ (การสร้างสรรค์ไม่สามารถเกิดขึ้นได้จากความว่างเปล่า) การตั้งโจทย์ไม่ควรแคบหรือกว้างเกินไป หรือเป็นนามธรรมเกินไป เช่น ให้วาดภาพดอกกุหลาบ 1 ดอก วาดภาพสุนัข กำหนดโจทย์เช่นนี้แคบเกินไป หรือให้วาดเรื่องผลของ บาป บุญ ความเกลียดชัง เด็กไม่เคยมีประสบการณ์มาก่อน เช่นนี้ถือว่ากว้างเกินไป ประเด็นสำคัญคือ ต้องมั่นใจว่าเด็กมีข้อมูลความทรงจำหรือมีข้อมูลในเรื่องนั้น ๆ พอประมาณ ที่เหลือสำหรับพื้นที่จินตนาการของเด็ก สิ่งที่ไม่ควรอย่างยิ่งคือ การให้วาดภาพสิ่งของตรงหน้า หรือวาดหุ่นนิ่ง ซึ่งสกัดกั้นจินตนาการและความทรงจำของเด็ก

2. การวาดภาพจากนิทานหรือเรื่องเล่า ควรเลือกเรื่องที่สนุกสนาน มีคติสอนใจ ไม่ควรยาวเกินไป ขณะที่ครูเล่าควรให้เด็กหลับตาพับหน้าบ้นโต๊ะในท่าทางที่สบาย ๆ เพื่อให้เด็กมีสมาธิในการจินตนาการมากขึ้น สมองซึกซายจะส่งสัญญาณการได้ยินไปยังสมองซีกขวา สร้างจินตนาการและภาพเก็บไว้ นับเป็นช่วงที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาการทางสมองอย่างยิ่ง ภาพที่ได้วาดจะไม่มีของใครผิด ของใครถูก

3. การวาดภาพตามใจชอบ ได้แก่ให้เด็กตั้งชื่อเรื่องเอง อยากเล่าเรื่องอะไรในภาพบ้าง เช่น ให้วาดภาพการไปเที่ยวกับครอบครัวครั้งสุดท้าย การทำสวนครัวที่บ้าน เที่ยงงานสงกรานต์กับพ่อแม่ ฯลฯ เรื่องดังกล่าวเหล่านั้น เด็กมีประสบการณ์ตรง อาจไม่ส่งเสริมจินตนาการเท่าที่ควรแต่ส่งเสริมความทรงจำได้ดี

วารสารสารสนเทศปีที่ 22 ฉบับที่ 1 (มกราคม - มิถุนายน 2566)

4. การวาดภาพจากประสบการณ์ตรง ครูสร้างสถานการณ์ให้กับเด็ก เช่นพาเด็กออกนอกห้องไปสำรวจบริเวณโรงเรียน สวนผักหลังโรงเรียน กระถางบัวหน้าโรงเรียน ฯลฯ การสร้างสถานการณ์ครูต้องกำหนดกิจกรรมการเรียนรู้ให้เด็กด้วยอาจบูรณาการกับวิชาอื่นเพื่อให้กิจกรรมน่าสนใจยิ่งขึ้น หลังจากสำรวจผ่านไปแล้วให้เด็กกลับมาวาดรูป โดยให้โจทย์ว่าถ้าเราจะปลูกผักเพิ่มเติมเราจะปลูกอะไร จะทำอะไร ให้เขียนเป็นภาพ ครูจะไม่ประสงค์ให้เด็กเขียนจากความจำที่มองเห็นเพียงอย่างเดียวเพราะนั่นเป็นเพียงส่งเสริมความจำเท่านั้น การให้คิดต่อจะเป็นการส่งเสริมจินตนาการ

5.การต่อเติมภาพให้สมบูรณ์ เป็นกิจกรรมง่าย ๆ อาจทำได้หลายวิธีได้แก่

5.1 ครูกำหนดภาพให้ 10 ภาพ ให้เด็กต่อเติมแต่ละภาพให้สมบูรณ์ โดยไม่ซ้ำเติมเช่น กำหนดภาพใบไม้ 10 ภาพ ให้ต่อเติมลายใบไม้ในแต่ละภาพ

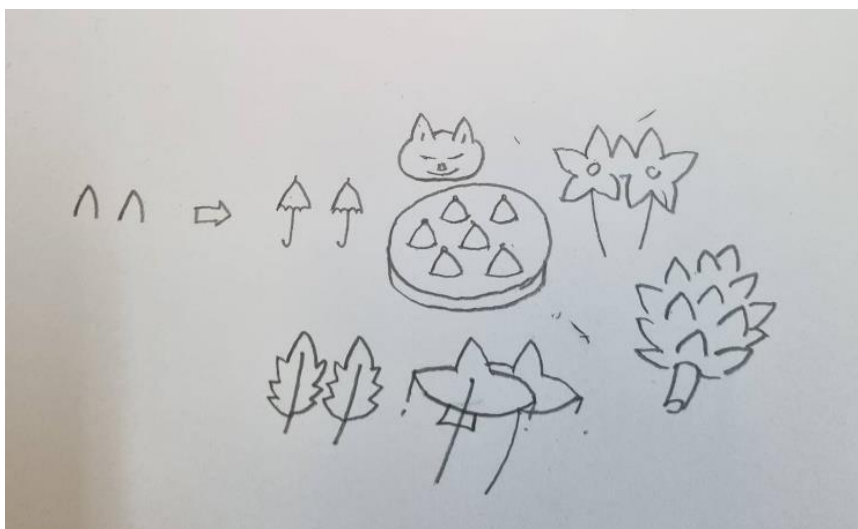

ภาพที่ 1 การต่อเติมลวดลายในภาพโดยไม่ซ้ำกัน

5.2 ครูเขียนลายเส้นบนกระดาน 2-3 เส้น แต่ไม่ปรากฏเป็นรูปใด ๆ ให้เด็กเขียนต่อเติมลายเส้นนั้นลงบนกระดาษของแต่ละคน ต่อเติมเป็นรูปอะไรก็ได้ตามจินตนาการของแต่ละคน

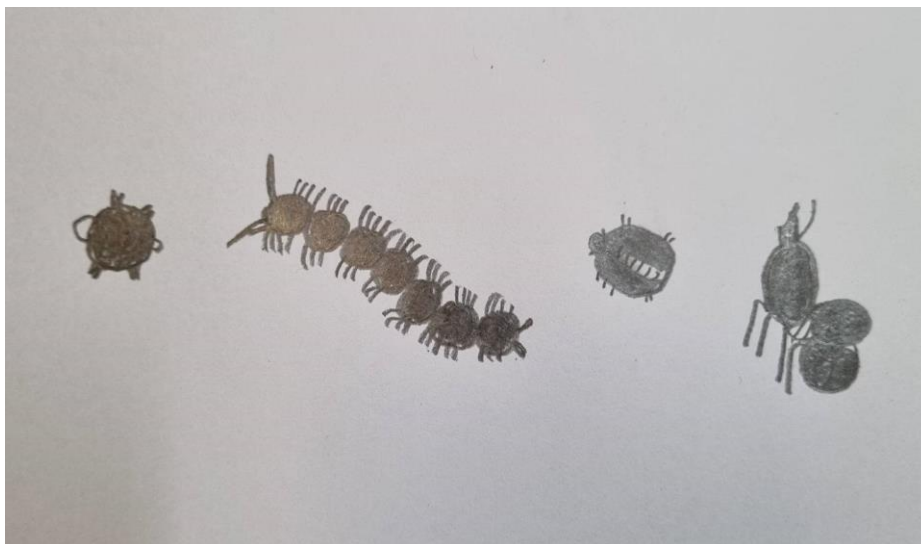
5.3 ครูเขียนภาพเริ่มต้นให้เด็กอาจลายเส้นรูปวงกลม หรือ สามเหลี่ยม หรือรูปคล้ายอะไรสักอย่างบนกระดาน ให้เด็กต่อเติมจากรูปนั้นบนกระดาษของเด็กแต่ละคน ทุกคนอาจสร้างภาพสำเร็จที่ไม่เหมือนกันเลย

วารสารสารสนเทศปีที่ 22 ฉบับที่ 1 (มกราคม - มิถุนายน 2566)

ภาพที่ 2 การต่อเติมจากลายเส้นเป็นรูปต่าง ๆ

6. งานประดิษฐ์หรืองานออกแบบ กิจกรรมที่ควรให้เด็กฝึกได้แก่งานประดิษฐ์เศษวัสดุเป็นกิจกรรมที่ส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ได้อย่างดี เพราะขณะที่เด็กออกแบบ ต้องครุ่นคิด และต้องคิดแบบหลากหลาย กระจายหลายรูปแบบ จะนำวัสดุชนิดใดมาผสมกัน ให้กลายเป็นสิ่งน่าสนใจ เสมือนการระดมสมองตนเอง เด็กจะทำการคัดเลือกแบบที่คิดว่าดีที่สุดมาสร้างสรรค์เป็นผลงาน ตัวอย่างเช่น ให้นักเรียนใช้เมล็ดมะขามซึ่งเป็นสีดำ มันวาว เป็นวัสดุหลัก ใช้วัสดุอื่นผสมได้บ้าง นำมาประดิษฐ์ ให้ดูเป็นสิ่งที่อยู่ในธรรมชาติเช่น แมลง เต่า ตะขาบ เป็นต้น

ภาพที่ 3 การประดิษฐ์เศษวัสดุจากเมล็ดมะขาม

บทสรุป

ครูศิลปะควรตระหนักถึงความสำคัญของวิชาศิลปะที่ว่าสามารถส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ได้เป็นอย่างดี ควรทำวิชาศิลปะให้เป็นวิชาที่มีคุณค่าต่อเด็กโดยไม่สอนให้ลอกเลียนแบบ ไม่กำหนดเป้าหมายที่ชัดเจน

วารสารสารสนเทศปีที่ 22 ฉบับที่ 1 (มกราคม - มิถุนายน 2566)

จนสกัดกั้นจินตนาการ ไม่ถือความถูกต้องกฎเกณฑ์ตามความคิดของผู้ใหญ่ พยายามช่วยและสร้างบรรยากาศให้เกิดจินตนาการตลอดเวลาที่เด็กทำงานศิลปะ และไม่ลืมนำวิชาศิลปะเป็นวิชาเดียวที่ไม่มีผิดจริงถูกจริง เหมาะที่จะสร้างความคิดสร้างสรรค์ให้เกิดขึ้นกับผู้เรียน เมื่อเยาวชนเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่มีความคิดสร้างสรรค์ ประเทศก็จะได้สังคมที่ประกอบด้วยบุคคลที่มีความคิดสร้างสรรค์ แล้วจะพบว่าสังคมเรามีสิ่งใหม่ ๆ ที่เป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตเกิดขึ้นทุกวัน ไม่ควรทำให้วิชาศิลปะในระดับประถมและมัธยมตอนต้นกลายเป็นวิชาข้อเท็จจริง สกัดกั้นความคิดสร้างสรรค์และจินตนาการของเด็ก อย่าลืมนำหากเลยเวลาเด็กเข้าสู่วัยมัธยมปลายแล้ว โอกาสสร้างความคิดสร้างสรรค์ให้กับเด็กจะหายไป อย่าทำวิชาศิลปะให้ถูกตั้งคำถามว่าเรียนไปทำไม เรียนวิชาอื่นดีกว่า

บรรณานุกรม

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. (2545). *การคิดเชิงสร้างสรรค์*. ชัคเซส มีเดีย.

จันทร์จิรา นที. (2548). *ผลการจัดกิจกรรมชิ้นเนคตีสที่มีต่อความคิดสร้างสรรค์ของ*

นักศึกษา. [วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่].

ปริญญ์ ทนชัยบุตร. (2553). *การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ทัศนศิลป์เพื่อพัฒนา ความคิด*

สร้างสรรค์. [วิทยานิพนธ์ปริญญาศึกษาศาสตรดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยขอนแก่น].

มนูญ ตมะวัฒนา. (2532). *จิตวิทยาอุตสาหกรรม*. อีระการพิมพ์.

อารี พันธมณี. (2547). *ฝึกให้คิดเป็น คิดให้สร้างสรรค์*. ไยโหม เอ็ดดูเคท.

อารี รังสินันท์. (2528). *ความคิดสร้างสรรค์*. แพร่พิทยา.

Guilford, J. P. & Hoepfner, R. (1950). *The Analysis of intelligence*. McGraw-Hill.

Mason, P. (1960). *The Knowledge - creativity*. Cambridge University Press.

Wallach, M. A. & Kogan, N. (1965). *Model of thinking in young children*.

Rinchart and Winston.